

DE SOCIETEIT

„TROUW MOET BLIJKEN”

in de 18de en 19de eeuw

DOOR

Dr. E. H. VON BAUMHAUER,

h. t. Keizer der Societeit.

*Bij gelegenheid der plechtige opening van het nieuwe Societeits-Gebouw
op 7 December 1880.*

JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN.
HAARLEM.

De Sociëteit „Trouw moet blijken" in de 18de en 19de eeuw,

Bij de plechtige opening van ons Societeitsgebouw begint voor „Trouw moet blijken" een nieuw tijdvak; bij die gelegenheid past het een terugblik te werpen op het verleden van deze vereeniging, vooral daar haar oorsprong in een lang verlopen eeuw moet worden gezocht, en haar naam, sommige gebruiken en ook de versieringen aan het gebouw aangebracht, ons herinneren dat hetgeen nu een vereeniging tot gezellig verkeer is, vroeger een kamer was van rederijkers, van mannen die zich op de edele poëzy toelegden en door hunne battementen en spelen van sinne het volk trachtten te leiden en te verbeteren; denkt echter niet M. H. dat ik U hier de geschiedenis van de Rederijkerskamer der *Pellikanisten* of *Speelkoornen* onder de zinspreuk *Trou moet Blycken* ga mededeelen; die daarin belang stelt, verwijs ik naar de *Schets eener Geschiedenis der Rederijkeren* van W. Kops, te vinden in de werken der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde D. II. 1774, of nog liever naar de jaarverzen onzer Kamer van 1860, 1861 en 1863, in welke onze voor weinige jaren overleden Factor A. Beets op zijn eigenaardige, geestige wijze een proeve gegeven heeft eener beknopte verhandeling op rijm over de Oude Rederijkerskamers. ¹⁾

Gij zult daarin vinden dat de Kamer der Pellikanisten vóór of in den jare 1503 is opgericht, ten minste dat zij in 1503 door de Regeering van Haarlem is gereglementeerd, en dat later, toen te Haarlem meerdere rederijkerskamers ontstonden, zooals de kamer: de *Wijngaardranken* met de spreuk: *Lief de boven al* en de kamer: *het Wit Angierken* of de *Vlaamsche Kamer van Haarlem* onder de zinspreuk: *In Liefde getrouw*, onze Kamer bekend stond onder den naam van de *Oude Kamer*. Zij schijnt dus de oudste Kamer in Haarlem geweest te zijn; ook is zij, hoewel geheel van aard veranderd, de eenige in Haarlem, die tot op den huidigen dag in leven is gebleven.

Het jaar 1503 mogen wij dus als het stichtingsjaar onzer Kamer beschouwen; zoo dachten er ook over onze voorgangers, die in 1803 het driehonderdjarig eeuwfeest der Kamer wilden vieren en over die viering op den 25sten November, als zijnde de *gala-dag* der Kamer, een commissie benoemd en vele vergaderingen hebben gehouden, totdat in de Algemeene Comparitie van 29 October 1803 unaniem besloten werd *uithoofde van diverse omstandigheeden, inzonderheid van de voortduring des oorlogs en 't vermenigvuldigen der belastingen en extraordinaire heffingen, gemelde feest althans provisioneel tot gunstiger omstandigheeden uit te stellen*.

Gedurende de 16de en de 17de eeuwen schijnt T. M. B. zich, zooals de andere rederijkerskamers, te hebben toegelegd op de beoefening der poëzy, zoowel door het uitschrijven van, als door het deelnemen aan door andere Kamers uitgeschreven landjuweelen, dat is wedstrijden in het vervaardigen van gedichten en het ten tooneele brengen van door hare leden vervaardigde zoogenaamde spelen van sinne; deze vertooningen hadden vooral plaats op de kerst- en andere feestdagen, hier te Haarlem op het Zandt (het Marktplein) of op de Krocht, op een daartoe opzettelijk vervaardigd *schavot* of tooneel door de broeders opgericht, *tot recreacie ende vermakelijckheit van den gemeenen volcke*; ook de Stedelijke Regeering van Haarlem heeft hare Rederijkerskamers in dien tijd zeer in eere gehouden, en in de Thesaurie-Rekening van Haarlem vinden wij in de 16de en ook in het begin der 17de eeuw herhaaldelijk melding gemaakt van giften in geld, uit de stedelijke kas verstrekt

tot goedmaking der kosten voor tooneel, of ook voor reiskosten naar andere Kamers waar landjuweelen werden gehouden.

Bij feestelijke gelegenheden, bij intochten van vorstelijke personen waren het de rederijderskamers die door gecostumeerde optochten, vertooningen, aanspraken den noodigen luister moesten bijbrengen en het volk moesten vermaken; geen wonder dus dat de Stedelijke Regeering in de door de Kamers gemaakte kosten het hare bijdroeg. Dat onze Pellikanisten in die wedstrijden menigmaal de overwinning hebben behaald, bewijzen de vele prijzen hangende aan den bandelier van T. M. B., die in 1794 als zijnde *zeer slegt en versleets*, tegelijk met de schilden onzer Kamer is vernieuwd -en nog steeds op Nieuwjaarsdag door onzen kastelein (vroeger *knecht* geheeten) wordt gedragen. ²⁾

De vijftien oude Blazoenen of Schilden, die onze vorige zalen versierden, zijn afkomstig van vroeger bestaan hebbende Rederijderskamers hier te lande, welke bij het Rederijders feest in October van het jaar 1606, hetwelk op uitnoodiging der Kamer T. M. B. en op verzoek der Stedelijke Regeering van Haarlem plaats had, zich hadden doen vertegenwoordigen. Behalve het hoofdoel van dit feest, een ouderlingen wedstrijd in poëzy, meestal over bijbelsche onderwerpen, was het bij-oogmerk om uit de bijdragen der toegestroomde menigte, door middel eener loterij, het Oude Mannenhuis in de Grootte Houtstraat te stichten, dat drie jaren later reeds geopend werd. Trouw moet blijken heeft dus voor een groot deel tot de stichting van het Oude Mannenhuis bijgedragen.

Ten gevolge dezer oproeping verschenen op den 22sten October 1606 twaalf Rederijderskamers van buiten Haarlem, die in den Hout door de Broeders Pellikanisten of de Kamer: *Trouw moet blijken* werden opgewacht. Na eenig vertoeven en het regelen van den trein, deden zij, in staatsiekleeders en sommigen gemaskerd, met de blazoenen en teekenen der orden, bij fluit en trom haren plechtigen intocht binnen Haarlem. Aan het hoofd van den trein bevonden zich de Rector benevens de overige Leeraren der Latijnsche scholen; daarop volgden de leden der oudste Kamer: *Trouw moet Blijken* en daarna de twaalf van elders gekomen Kamers, terwijl de trein door de Broeders van het Wit Angierken, of de Vlaamsche Kamer van Haarlem, besloten werd. Op de hoogte van het tegenwoordig Oude-Mannenhuis hield de stoet stil, en werd daar van wege de stad door de Maagd van Haarlem, omringd door een aantal meisjes, verwelkomd. Hierop begaf zich de trein naar de Grootte Markt, die met stellages en kramen bezet was, en alwaar aan elk der kamerbroeders van stadswege een verblijfplaats werd aangewezen. Daags daarna nam de eigenlijke plechtigheid op de Grootte Markt een aanvang. De godin Rhetorica zat daar, te midden van een aantal zangeressen, op een troon en begroette in dichtmaat de vergaderde Kamers, 't welk door elk van haar beantwoord werd. Vervolgens namen de wedstrijden of spelen een aanvang, die gedurende acht dagen onafgebroken voortduurden en steeds in het openbaar op de Markt plaats hadden, terwijl een en ander door vuurwerken werd besloten.

Aan dit feest hebben wij de dertien blazoenen van vreemde Kamers en de beide onzer eigen Kamer te danken; onder deze zijn wel is waar een paar fraaie schilderstukken, doch de meeste ontleenen hunne waarde alleen aan hun oude afkomst. De vijftien blazoenen zijn:

N° 1. **De gouden Pelikaan.** Spreuk: *Trouw moet blijken.*

N° 2. **Christus aan het kruis.** Op den rand van het blazoen staan de woorden:

„Des Levens leven goet,
„Doots doot door liefd gedreven ,
„Als pellicaen syn bloet,

„Schanck voor syn jongskens leven.

- N°. 3. **De Sonbloom van Retel.** Met bijschrift: „*Noyt meerder vreucht*”
opgericht in 1602.
- N°. 4. **Het GalisBlomken van Haestrecht.** Spreuk: *Uyt Liefden versocht.*”
- N°. 5. **De witte Acoleijen van Leyden.** Met bijschrift: „*Liefd is 't fundament.*”
1607.
- N°. 6. **De Gontsblomkens van Gouda.** Om den rand van het stuk staat:
„*Verheven Retorica door Wysheit triompheert,*
„*Beneven haer Catrina en naersticheit floreert.*”
Terwijl in het midden boven den troon de woorden staan: „*Uyt jonst begrepen.*”
Deze Kamer, in 1437 opgericht, behoort voorzeker onder de oudste.
- N°. 7. **De Aeckerboom van Vlaardinchen.** Met de Spreuk- „*Aensiet Liefde.*” Met de
jaartallen, 1514 en 1606.
- N°. 8. **De Coren Aren van Catwijck.** Met de spreuk: „*Lieft moet blijcken.*”
- N°. 9. **Het wit Angierken van Haerlem,** opgericht 1585. Met de spreuk: „*In liefde
getrouwe.*”
- N°. 10. **De Lelie onder de Doorn van Noordwijck.** Met de spreuk: „*Uyt Liefd bestaen.*”
- N°. 11. **De Corenbloem van den Haghe.** Spreuk: „*met Geneuchten..*”
- N°. 12. **De orangie Lelie van Leyden,** opgericht in 1585. Spreuk: „*In liefden groeiende.*”
- N°. 13. **De Roo-Roosen van Schiedam.** Spreuk: „*Aensiet de Joncheyt.*”
- N°. 14. **De Haeselenboom van Aedwaertswonde.** Spreuk: „*Aensiet. Gods Gracht.*”
- N°. 15. **De witte Lavender van Amsterdam,** opgericht 1585, spreuk: „*Uyt leven der
Junst.*”

Bij die gelegenheid werden prijzen, bestaande in zilveren bekens van verschillende zwaarte (van 4 tot 24 lood) toegekend voor:

Bij de intrede, voor het schoonste blazoen, voor het spel van sinne, voor het beste spelen, voor het best gestelde refrein, v oor oratorie, voor het beste liedeken, voor het beste zingen, voor het schoonst sinrijkste vier-werck, voor het verste komen, voor het meest inleggen, en aan die Camers die constich en vlijtigh verthoont hadden. ³⁾

Ofschoon het niet mijn voornemen is over de oude Rederijderskamer, maar alleen over de Sociëteit T. M. B. te spreken, achtte ik het echter noodig den bandelier en de schilden, de weinige nog in ons bezit zijnde overblijfselen dier Kamer te gedenken. Maar waar zijn de schepters gebleven van den Keizer en den Prins, die nog op den inventaris van 1776 voorkomen? waar hunne noteboomen zetels, die in den jare 1750 door den aankomenden Keizer Jacob Elout van der Vliet aan de Kamer zijn vereert, dienende voor den Keizer en Prins om op te zitten? waar de lijsten spiegelglas in den jaare 1752 door Broeder Jacob Maas aan de Kamer vereert, waarin gevoegt is 't Portrait van onzen Factor Pieter Langendijk? Van de bokalen en de bekens zijn eenige nog aanwezig; maar hoe onze zilveren beker verloren is gegaan, blijkt uit de notulen van 8 Julij 1795, waar wij lezen: *Wijders wordt aan de Broederschap bekend gemaakt dat aan den Lande is opgebracht onze zilver verguldenBeeker wegende 3 M. 2 One. 18 E., beloopende V. Q. f 71, 11 à 54 S 't once, en in omvraag gebragt of men deeze somme nog zoude suppleeren met f28,9 zijnde dus samen f 100, om daarvan te genieten, volgens Publicatie van 26 Maart II. 5% in 't jaar.* Hoevele kuntschatten in edele metalen bewerkt, zijn op deze wijze in die ongelukkige tijden naar den smeltkroes gegaan!

Tot hoe lang T. M. B. haar karakter van Rederijderskamer heeft behouden is niet met juistheid te bepalen, waarschijnlijk slechts tot het einde der 17^{de}

eeuw. W. Kops is van oordeel dat een besluit van de Staten van Holland van den 18^{den} van Lentemaand 1711, waarbij uithoofde der buitensporigheden die zij daarbij bedreven, aan de Rederijkers op zon- en feestdagen alle openbare vertooningen werden verboden, tot den overgang van de Rederijkerskamer T. M. B. in een vereeniging tot gezellig verkeer heeft geleid; die overgang schijnt echter reeds vroeger te hebben plaats gehad, daar in het oudste Reglement of *Ordonnantie waer naer de Broeders ter Camer ondert Woort Trouw-moet-Blycken Haer sullen hebben te reguleeren*, uit het midden der zeventiende eeuw, stellig van vóór het jaar 1689 ⁴⁾ van geen vertooningen meer sprake is; daarin worden alleen het lidmaatschap, het bezoek en het kaartspel geregeld. Evenmin wordt van vertooningen gesproken in de notulen der Hoofden- en Generale Comparitiën, die van 1719 af, hoewel soms met tusschenpoozen van vele jaren (zooals van 1727—1743), in ons archief bewaard worden.

En toch hebben de Pellikanisten in de geheele 18de eeuw bij iedere gelegenheid beweerd dat hunne vereeniging geen Sociëteit was, zoo als blijkt uit de verontwaardiging der broederen, toen in Maart 1791 aan de Kamer door gerechtsdienaren een publicatie aan Logement- en Societeithouders, over het lezen der nieuwsbladen, was gebracht, welke verontwaardiging niet ophield voor dat Burgemeesteren onder excuses, als zijnde *bij abuis aldaar besteld*, de publicatie door een gerechtsbode hadden laten terughalen. ⁵⁾

In het volgende jaar in September 1792 ontstond op nieuw een groote sensatie in de Kamer, doordien de Hoofdgaarder Guepin een declaratoir aan de Kamer T. M. B. durfde te zenden met 3 biljetten, een wegens heeregeld, een wegens koffie- en theegeld, en een wegens tabak. Over dit gewichtig onderwerp zijn vele comparitiën gehouden, ook met de Besturen van de Kamer: *Liefde boven al* en van de Sociëteiten *de Eendragt*, en *Vriendschap boven al*, om gezamenlijk een remonstrantie op te stellen; onze Kamer kwam vooral op tegen de tabakbelasting, *alzo in deze Kamer geen Snuyf-off Rooktabak ter consumtie gesleeten off verkogt wordt*.

Het van de Kamer T. M. B. aan den Hoofdgaarder gericht declaratoir ⁶⁾ had geen gunstige uitwerking, en ofschoon vele broederen tegen het betalen dier belastingen gestemd waren, en *wilden afwagten wat in dezen door den Heer Hoofd-Officier zoude worden geëntameerd*, werd echter in de Generale Comparatie van 26 December 1792, *tot conservatie van de goede harmonie, die tot hiertoe zoo gelukkig in dit gezelschap heeft gesubsisteerd, goedgevonden zig te submitteeren en de volle belasting (f 13, 4st.) te voldoen*, echter met bijvoeging eener remonstrantie ⁷⁾.

Twee jaren later werd de Broederschap T. M. B. opnieuw lastig gevallen door Burgemeesteren van Haarlem, die de Publicatie van hun Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en West-Friesland aangaande de Sociëteiten, in dato 17 October 1794 op haar toepasten, en de overlegging der namen der leden en der wetten van haar eischten; ofschoon met grooten tegenzin werd aan dien eisch voldaan ⁸⁾.

Van dien tijd af is T. M. B. in alles als Sociëteit beschouwd; zoodat ook in 1811 de Commissaris van Politie J. A. Boogaard in dato 9 October niet alleen een lijst van de leden en een exemplaar van de bestaande wetten der Sociëteit rekwireerde, doch er durfde bijvoegen: *Daar wijders ook onder mijne attributen is begrepen de visitatien der Sociëteiten, heb ik al -verder de eer UEd. in consideratie te geven of het niet gevoegelijkst zoude zijn dat mij van wege Uwe Sociëteit het honoraire lidmaatschap wierde aangeboden, ten einde eventueel alle bevreemding voor te komen; waarop hem onder toezending der ledenlijst en een extract der wetten werd geantwoord : Indien Uwe betrekking, Mijnheer, als commissaris van Politie de visitatie der Sociëteiten vorde d, zult UEd. altoos met de bescheidenheid aan Uw post verschuldigd, ontvangen worden,*

doch UEd. het honorair lidmaatschap te offereeren, zoude volgens art. 1 van onze grondwetten strijdig zijn, en uit dien hoofde mogen wij UEd. hetzelfde niet aanbieden.

Niettegenstaande al die remonstrantiën blijkt genoegzaam uit de notulen, zoowel der Generale als der Hoofden-comparitiën, dat T. M. B. gedurende de 18de eeuw een vereeniging uitsluitend tot gezellig verkeer is geweest, waarbij alleen het jaarvers aan de oude Rederijkerskamer herinnerde; slechts éénmaal, en dat ook maar voor een oogenblik, schijnt bij de broederschap het plan te zijn opgekomen om zich weer aan de beoefening der taal- en dichtkunde te wijden; het was in 1745, bij gelegenheid dat de factor Pieter Langendijk, die van af 1724, dus een twintigtal jaren, de Broederschap in zijn jaarverzen vergast had met de beschrijving der *Afbeeldingen der Graaven van Holland in de zaal van het Stadhuis der stad Haarlem*, en van de Broederschap vergunning had verkregen om al die jaarverzen ten zijnen voordeele te doen herdrukken, op voorwaarde dat *het geheele werk aan Haar Edel Groot Achtbaren, de vier Regerende Burgemeesteren der Stad uyt naam van het gantsche Broederschap wiert opgedragen, en aan ieder der vier gemelde Heeren een Exempelaar present gedaan, bedingende de Broederschap voor de overgifte van dit werk en de voordeelen die daarop konne komen te vallen, alleenig voor zig ieder een exempelaar tot het volledig getal der broederschap zijnde 32 exempelaaren.*

Acht exemplaren van dit werk werden toen gebonden in schilpadden banden met gouden stempels en verguld op snee; daarvan werden vier⁹⁾ door den schrijver, vergezeld van den Keizer en den Prins, op Zondag 25 Juli 1745 aan de vier Burgemeesteren *plechtig aangeboden met schulldige eerbiedigheid; waarop deselve van hunne Edele Groot Achtbaare in gunst ontvangen sijnde, de voorsz. leeden der kamer met seer beleevde uytdrukkinge ten blijk van genoeg, door den alstoen Presideerende Burgemeester Willem Gerlings, Provisioneel wierden bedankt.* Kort daarop zonden Burgemeesteren aan de Broederschap *als een givte ter erkentenis wegens de voorsz. opdracht een toegezegeld papier, hetgeen in de generale comparitie geopend zijnde bleek te bevatten twintig gouden ducaten. Burgemeesteren bij die gelegenheid te kennen gevende dat het Haar Edel Groot Achtbaare liev en aangenaam soude weesen dat het broederschap sig verder oefende in soodanige en andere konsten ende wetenschappen, ten einde in der tijd meerder sulke en dergelijken wercken mogten voortgebracht worden; soo wierd op dit Rapport eenpariglijk beslooten, dat het Broederschap des donderdag 's avonds soude bij den anderen komen, omme sig te oeffenen, soo inne de Historie, Poesy als Theologie etc. (sullende op dien avond niet worden gespeelt), waarmede dan ook werkelijk een aanvang is gemaakt, beginnende met de Historie onser Republiek.*

Van dien heiligen ijver is later echter niets in de notulen te vinden.

JAARVERZEN.

De jaarverzen, die reeds in 1768 worden genoemd *het eenige loffelijke overblijfsel der stichting*, zijn van af 1702 grootendeels in ons archief bewaard gebleven. Zij werden vervaardigd door den factor der Kamer, op het St. Catharina-maal (25 November) ter goedkeuring aan de broederen voorgelezen, gedrukt en op den 1sten Januari van ieder jaar voorgedragen. ¹⁰⁾

Zoo het schijnt, waren de Jaarzingen hoofdzakelijk bestemd om op Nieuwjaarsdag de Kamer: *Liefde boven Al* te begroeten, en waren eerst in de tweede plaats gericht aan de Kamerbroeders van T. M. B. *Liefde boven Al* zond van hare zijde een Jaarzing aan T. M. B.

In het begin der achttiende eeuw bezongen de factors Jacob Storm, Lukas Schermer en Sev. Breen meerendeels de geschiedenis dier tijden; dan volgen van 1714—1719 eenige streng religieuze jaarverzen van P. Vlaming, H. Buyzen en H. van den Burg, totdat in 1720 de reeds genoemde Pieter Langendijk, die tot 1756 onze factor was, zijn cyclus over de afbeeldingen van de Graven van Holland opende en dien eerst in 1745 eindigde, waarna hij tien jaarzingen wijdde aan Prins Willem I; en reeds was factor Langendijk tot het Ontzet van Leiden gevorderd, toen hij aan de broederschap ontviel. De muze van zijn opvolger, J. Marshoorn,

.....belust, Vorst Willem van Oranje
Dat *staatsmirakel* en dien Herkies tegen Spanje
Te volgen op het spoor, van daar doe Langendijk
Zijn veder nederleid, en trok naar 't Hemelrijk,

inspireerde dezen nog net genoeg om Willem van Oranje af te maken, maar daarbij bleef het.

Marshoorn kreeg tot opvolger den factor Nozeman, die de Broederschap acht jaren achtereen onderhield over de verschillende ondeugden, die het menschedom aankleven:

Hovaerdy, Gierigheid, Onkuisheid, Haet en Nijd, Dronkenschap, Gramschap, Luiheid en Quaedsprekenheid.

De factor Johannes van Stock, na van 1769 af over vrijheid, eerlijkheid, trouw en achterklap gezongen te hebben, geeft in 1773 een jaarvers, waarin de bijzonderheden worden bezongen, die hebben plaats gehad in eenige jaren, eindigende met het cijfer 72.

Van het jaar 72 vóór Chr. wordt gezegd:

In 't jaargetal van acht maal negen zijn te vinden
Bijzonderheden, die de tijd nooit zal verslinden.

De jaren 1272, 1572..... enz. worden uitvoeriger herdacht; de in 1772 plaats gehad hebbende verdeling van Polen wordt zeer terecht maar vrij platonisch genoemd:

Een zeldzaamheid, die, om haar wonderlijk geval,
In laater Eeuwen nog merkwaardig blijven zal.

Hij besloot zijne zangen in 1774 met een vers getiteld: *'t Einde kroont het werk.*

Bij de moeilijkheid om onder de broeders een factor te vinden proponeerde broeder Joh. Enschedé Junior in de generale comparitie van 2 December 1775 : *of indien zijn Ed. (gelijk hij zich sterk maakte occasie daartoe te hebben) teegen aanstaande Nieuwjaarsdag van een goed Poët buyten de stad wonende een vers konde*

*magtig worden, of sulks bij de Broederen aangenaam zoude zijn en gepermiteerd worden sulks voor Reekening van de Kaamer gedrukt wierd; dien ten gevolge werd Pieter van Schelle, Medicinae doctor te Leiden, factor. Deze inspireerde zich bij voorkeur met onderwerpen uit het Oude Testament, die echter niet zeer in den smaak vielen; in een brief ten geleide van het jaarvers voor 1781 maakt hij dan ook zijne excuses over de wulpschheid van Iempsar (jaarvers 1780), hopen de dat de kuischheid van Susanna (jaarvers van dat jaar) in staat zoude zijn die uit te wisschen; doch het volgend jaar werd hij afgezet, nadat het door hem eerst op 31 December 1781 ingezonden vers voor den 1sten Januari 1782 door de broederen was gelezen; men besloot het niet aan te nemen, maar *hetzelve noch van deesen avond aan den Factor te Rug te zenden en in de brief aan hem te schrijven met so weynig woorden als doenlijk is hem bekend te maaken dat de Broederschap hem bedankt als Factor, om Reedene dat de brief van den Factor aan de Secretaris ook zo kort en met weynig woorden als maar mogelijk is geschreven was, zonder dat er in de brief stond waar hij van kwam nog datum wanneer afgezonden.**

Er was dus dat jaar geen vers en de knecht moest aan de Kamer *Liefde boven al* de boodschap mondeling gaan doen, dat de factor P. van Schelle was bedankt; er werd toen *geresolveerd dat door de Hoofden een nieuwe Factor zal verkoosen worden en aan de broeders verzogt als die een bekwaam voorwerp weeten, die dan aan de Hoofden te proponeeren.*

Dat bekwaam voorwerp was B. de Waal Malefijt, die reeds 28 September 1774, toen broeder zijnde, tot factor was benoemd en op 1 Januari 1775 een vers *over den Verlooren zoon* had geciteerd, doch op 8 November 1775 zoowel voor het factoraat als voor 't broederschap had bedankt, omdat de broeders zijn eisch om, even als de vroegere factors, ontheven te zijn van alle lasten en contributiën, hadden afgewezen; in 1782 gaf men aan zijn eischen toe onder voorwaarde dat de heer Malefijt *aan een der Hoofden uit zig zelve declareerde dat het hem niet onaangenaam zoude zijn de post van factor waar te nemen; voor alle securiteit werd hem verzocht vooraf de wetten dezer kaamer op zijn commoditeit na te zien en vervolgens te onderteekenen;* hij bleef factor tot 1805.

In dit tijdvak had de stichting plaats der nieuwe vergaderkamer op de Grootte Markt, die den 26^{stm} December 1787 plechtig werd ingewijd; Malefijt vervaardigde voor die gelegenheid een *lierzang*, getiteld de *Vriendschap*, die op 1 Januari 1788 tevens als jaarvers dienst heeft gedaan.

Deze vrijgevigheid voor een *lierzang* mag groot genoemd worden, want zelfs op het soort van vers werd nauw toegezien; toen namelijk de factor Malefijt voor 1799 een *klinkdicht* durfde leveren in de plaats van een ander vers, werd door Hoofden *geresolveerd daarmede voor deze reys genoeg te nemen, doch bij de Generaale Comparitie het ter kennisse der Broederschap te brengen om derselver sentiment daarop te versoeken.*

Dit praeadvies werd door de Broederschap bij groote meerderheid *gedecimeerd en geresolveerd het klinkdicht aan de Factor terug te zenden en hem te laten aanmaanen om nog een vaers als naar gewoonte voor Nieuwjaar te leveren, en ook teffens stellig af te vragen of hij verkiest Factor te blijven Ja of Neen en zoo Ja of hij dan aanneemd in '£ vervolg volgens zijn instructie jaarlijks voor of op St. Catharijn een Vaers als naar gewoonte te leveren.*

Daar aan dien eisch op 1 Januari 1799 door hem niet werd voldaan, *heeft de broeder Jan van Varelen de broederschap met een zeer uitgewerkt Vaers verascht, 't geen door alle de Broederen in dank is aangenoomen en geresolveerd te doen drukken, waarvan volgens resolutie der Broederen bij deze Honorable mentie in de Notulen gemaakt word.* Broeder van Yarelen gaf ook het volgende jaar het vers, doch Malefijt bleef factor tot 1805.

Noch Malefijt noch zijn opvolger Jan Broese Alexzn., die tot 1813 factor was, durfden in hunne jaarverzen zich zinspelingen veroorloven op de toen zoo treurige tijden; ook in de notulen van die jaren wordt alles vermeden wat betrekking heeft op die groote gebeurtenissen; men was echter gedwongen te illumineeren bij de bevalling van Mevrouw de Keizerin en Koningin in 1811; in de vergadering van 11 Maart werd echter *geresolveerd, om aangezien de staat der kasse, op eene zeer weinig kostbare wijze te illumineeren, en de uitvoering daarvan aan den Secretaris gedemandeerd volgens een daarvan door zijn Ed. ter visie gelegde tekening, Pieramidisch wijze met kaarsen.*

In 1812 werd het Broese toch te erg en luchtte hij zijn overkropt gemoed in een jaarvers, hetwelk met deze weklacht begint:

Waar is, o mijn broeders, de vrolijkheid toch?

Leeft ze nog?

'k Hoor niet meer van haar spreken.

Neen! waar 'k mij wende of mij keer, 'k hoor beklag

Ik zie niet een enkele vrolijken lach

Ja zeker, zij is ons ontweken.

Dit jaarvers werd dan ook niet gedrukt, de censuur en de politie zouden waarschijnlijk die jammertonen niet hebben geduld; de in de notulen genoemde reden luidt: *om de moeilijkheid in de executie van hetzelfde en menagement van onkosten.* Het volgend jaar verzocht Broese de Hoofden *om hem van het maken van een vaars te excuseeren om de moeilijkheid daarin goed te slagen in deze dagen;* doch de Hoofden *insteerden om een vaars hoe kort ook,* en op 1 Januari 1813 *reciteerde Jan Broese zijn vaars Armoede en Weldadigheid, hetgeen met algemeen genoeg en zeer eigenaardig aan den toestand der tijden werd aangehoord.* De aanspraak van den knecht toont genoegzaam de stemming aan waarin men toen verkeerde:

Wie, wie beklagt zich over d'uitgang van een jaar

Zoo vol van rampen en bezwaar?

Wie, wie durft hopen dat het Nieuwejaar ons minder

Zal zijn tot kwelling en tot hinder?

Dan, schoon ge, o Broederkring, ziet in een zwart verschiet,

Vergeet, vergeet de spreuk toch niet:

Het kan verkeeren, en vergun het mij te wenschen

Een heil vol jaar voor alle menschen.

Ook dit jaarvers werd niet gedrukt, maar evenals het voorgaande in manuscript in ons archief bewaard.

Geheel anders klonken de juich tonen van Jan ten Brink, die Broese opvolgde, maar door zijne benoeming tot Professor te Groningen slechts drie jaren factor bleef. De jaarverzen van 1 Januari 1814: *de ware heldenmoed,* van 1 Januari 1815: *de Vrede van 1814* en van 1 Januari 1816: *de invloed der Dichtkunst op vrijheidsmin en liefde* vloeien over van vreugdetonen over den verdreven dwingeland en de herwonnen vrijheid:

Die nieuwe zon komt ook U dagen

O heilige geboorte-grond!

Waar wij het eerste daglicht zagen

Waar onze wieg, mijn broedren! stond.

Ons vaderland, zoo snood bedrogen,

Beroofd, verpletterd, uitgezogen,

Herneemt zijn naam en rang en stand

En wij, wreedaardiglijk verstooten,

Verguisd als weggeworpen loten,
Zijn burgers weer van Nederland.

Jan ten Brink werd door A. van der Willigen opgevolgd, die de reeks zijner verzen opende door reeds op 3 Mei 1816, ter gelegenheid dat aan de Kamer door haren nieuwen vaandrig C. Kops een vaatje wijn werd geschonken, een gedicht daarop te maken, hetgeen ook in manuscript is bewaard gebleven; hij bleef factor tot 1842, in welk lang tijdperk slechts éénmaal, in 1839, het jaarvers door een anderen is voorgedragen, en wel door J. A. van Eeden, factor der Kamer de Wijngaardranken, onder de spreuk: *Liefde boven al*; deze was echter vooraf lid van T. M. B. geworden, en het vers was door onzen factor vervaardigd; van Eeden had er een voorwoord als inleiding aan toegevoegd, en noemde dit het *waarnemen eener liefdebeurt*. Hij volgde dan ook in 1842 van der Willigen op en zong tot 1858 over allerlei onderwerpen, vooral betrekking hebbende op de lotgevallen van Haarlem, totdat, na zijn dood, onze laatste factor, A. Beets, optrad, wiens vroolijke zangen en humoristische rijmkronijken bij de meesten uwer nog aangename herinneringen opwekken. Slechts eenmaal, in 1867, werd hij verhinderd het jaarvers voor te dragen, toen, om de aloude gewoonte niet te verbreken, onze toenmalige keizer, Jhr. L. J. Quarles van Ufford, een gedicht reciteerde, hetwelk hij echter niet gedrukt wenschte te hebben.

Het volgend jaar haalde Beets de schade in door een rijmkronijk te geven over de jaren 1867 en 1868. Den 15^{den} Augustus 1874 overleden, werd hij in het jaarvers van 1875 herdacht door zijn neef Mr. D. Beets, toen vaandrig der Kamer. Sedert dien tijd hebben wij geen vasten factor meer gehad; doch wij danken in de eerste plaats den Heer J. B. Duisenberg en ook de Heeren J. E. Gerdessen en J. J. van Brederode voor hun bijstand, waardoor het aloude gebruik van het vers op nieuwjaarsdag tot nu toe ongeschonden is gebleven. Moge in ons nu te openen kamerpaleis geen nieuwjaarsavond zonder vers voorbij gaan!¹¹⁾

LEDEN EN GASTEN.

Zoo als wij reeds aantoonde, is T. M. B. van het begin af der 18de eeuw een vriendenkring geweest, die, onder behoud van eenige oude vormen, alleen gezellig verkeer ten doel had; gedurende die geheele eeuw was T. M. B. een *zeer eng gesloten* kring, waarvan de toegang niet gemakkelijk werd verleend. Evenals reeds in de Ordonnantie der 17de eeuw was vastgesteld, werd in de Comparitie van 16 Augustus 1721 het ledental als maximum bepaald op 32, met een entree van 2 ducatonen (f6,30) of acht stoep wijn, en een zelfde som als sortie; daarenboven moest bij de aanneming een ducaton aan den knecht worden gegeven; nog in 1775 betaalde men als contributie f 1,13st. per maand, dus f19,20 'sjaars, en daarenboven aan den knecht op nieuwjaar een ducaton pijpengeld. Men contribueerde ook voor het souper op Nieuwjaarsdag, of men er aan deel nam of niet.

Om tot broeder te worden aangenomen moest men vooraf door Hoofden *admissibel* verklaard zijn en daarna onder drie geboden staan, ieder van een week. Dat dit gebruik nog in 1782 stipt werd opgevolgd, blijkt uit de groote verlegenheid waarin de Kamer verkeerde, toen een gast, Jacob Hoofman, op een vriendelijk souper op het dessert, waarschijnlijk nadat de groote bokaal eenige malen was rondgegaan, door de aanwezige broeders tot super-numerair lid was geproclameerd, zonder andere formaliteit dan *propositie, unanime approbatie met empressement, dadelijke acceptatie en opgevolgde felicitatie*; een extraordinaire generale Comparitie werd over dit gewichtig punt gehouden en Jacob Hoofman zonder verdere ballotage aangenomen, *daar deze zaak was een extraordinair geval, geproflueerd uit een vriendelijk souper, waarin bij de wet niet was voorzien*. Daarenboven is gedurende vele jaren de gewoonte geweest dat een nieuw opkomende broeder een maaltijd of een vaatje wijn aan de broeders gaf; wij vinden namelijk in de ordonnantie en in de notulen geboekt dat de nieuw aangekomen broeders gehouden waren, buiten het betalen der entreegelden, *als zij met haer twee'n zijn, de broeders eens eerlijck te tracteeren*, doch reeds bij besluit der vergadering van 8 Augustus 1744 zijn zij van deze verplichting ontheven; ook de gewoonte dat men iederen voorgestelde wren kon door het werpen van een ducaton in de armbus, is in de vergadering van 4 Februari 1775 afgeschaft; in dien tijd werd met witte en zwarte boonen geballoteerd, en moest de candidaat ten minste tweederde witte boonen op zich vereenigen; later schijnt weder met briefjes gestemd te zijn; in de vergadering toch van 15 September 1787 werd zelfs aan de afwezige broeders toegestaan met een ondertekend briefje te stemmen; het staan onder de drie geboden schijnt toen reeds afgeschaft te zijn.

Het ledental vroeger op 32 bepaald, is later, wanneer blijkt niet, tot 24 teruggebracht; ja zelfs uit een verdeling eener schuld onder de broeders in 1750 moet men opmaken dat toen het ledental niet meer dan 10 beliep. Eerst den 12 Maart 1774 werd het maximum van leden van 24 op 28 gebracht, terwijl een voorstel om het tot 32 te verhoogen, in de vergadering van 19 Januari 1780 werd afgestemd.

Ofschoon in de geheele vorige eeuw het getal leden zeer beperkt is gehouden, waren de broeders zeer vrijgevig in het toestaan van het medebrengen van gasten en het toelaten van personen onder andere benamingen en conditiën. Reeds in de generale comparitie van 13 Januari 1757 werd aan de Heeren C. van Arum en W. Schouten toegestaan om als *beminders* den tijd van vier achtereenvolgende maanden *deze kamer te mogen frequenteren, mids betalenden alle maand eene somme van 32 stuivers en 21 stuivers pijpengeld, zijnde voor het overige vrij van andere onkosten en ge-eximeerd van ordinaire en extraordinaire comparitien*, en in het zelfde jaar den 16^{den} Maart werd aan vijf broeders der Kamer *In Liefde trouw*, toegestaan om *gratis als broeders (betalende nogtans aan den Kamerknecht de somma van een ducaton) op de Kamer T. M. B. te mogen verschijnen*.

Later, in 1780, zijn er langzamerhand *supernumeraire* leden bijgekomen, die bij

een vacature van gewoon lid het eerst in aanmerking kwamen, doch niet vóór 1796 de vergunning kregen om aan de maaltijden deel te nemen, nadat een jaar te voren (25 Juli 1795) bepaald was dat hun getal niet meer dan 8 mocht bedragen; de eerste aan wien het supernumerair lidmaatschap werd aangeboden was de Heer Hodson (19 Januari 1780), aan wien de Broederschap door zijne giften veel verschuldigd was.

Reeds in 1775 had de Heer H. Vollenhoven, die te Amsterdam woonde doch dikwijls Haarlem bezocht en alsdan als gast ter Kamer kwam, aangeboden om onder storting eener jaarlijksche bijdrage van *f* 10, als *honorair lid* te worden aangenomen; dit werd echter niet toegestaan, doch tevens werd hem te kennen gegeven dat hij steeds als gast welkom zoude zijn. Ofschoon wij reeds in de notulen van 1787 van een paar honoraire leden melding gemaakt vinden, werd eerst in de Generale Comparitie van 21 September 1791 besloten tot honoraire leden toe te laten *lieden hun vast verblijf buiten deeze stad en hare jurisdictie houdende*, tegen een jaarlijksche contributie van *f* 12 en een ducaton pijpengeld, en bij entree een ducaton aan den knecht; zij hadden echter geen toegang tot de comparitiën en de maaltijden, tenzij tot de laatste speciaal verzocht. Ook mochten zij geen gasten medebrengen behalve hun logé; zij werden geproponéerd en geballotteerd even als de gewone leden.

In 1798, bij de opheffing der toen bestaande Sociëteit in de St. Janstraat, en nadat een poging door hare Commissarissen gedaan tot vereeniging dezer beide sociëteiten tot één, als *onmoogelijk* in de extra-ordinaire comparitie van Hoofden van 30 Januari 1797 was afgewezen, wenschten sommige harer leden in T. M. B. opgenomen te worden; een voorstel om ze als supernumeraire leden boven het getal 8, die er toen waren, op te nemen werd verworpen, maar hun werd ten getale van 8 veroorloofd als *ochtendleden* alleen des morgens ter Kamer te komen; zij mochten echter aan de maaltijden en comparitiën geen deel nemen; zij vormden het zoogenaamd *gezelschap des voormiddags*, waarvoor een geheel van het andere afwijkend reglement als ook andere tarieven werden vastgesteld; men vindt ze nog in 1805 vermeld.

Terwijl reeds in de vergadering van 6 Juni 1807 besloten was het ledental tot 50 te brengen, om daardoor al de leden van de Administratie van het Departement van Amstelland zonder ballotage in de broederschap te kunnen opnemen, werd in de vergadering van 1808 besloten het ledental onbeperkt te laten; het nam echter in dien ongelukkigen tijd niet sterk toe, zoodat er in 1812 nog maar 41 gewone leden waren, en men in de vergadering van 15 Januari 1813 tot het besluit gedwongen werd om door vermindering der contributie te trachten het ledental te vermeerderen en daardoor de financiën der broederschap te verbeteren; sedert dien tijd is het ledental steeds toegenomen en bedraagt nu 307 gewone leden, 68 buitenleden, 83 damesleden, 4 predikanten, 13 buitengewone leden (jongelingen onder de 23 jaar) en 75 officieren en tijdelijke leden.

Een poging, die in 1812 door de Hoofden onzer Kamer en de Commissarissen der Sociëteit „*Eendragt*”, werd gedaan om beide Sociëteiten te vereenigen, stuitte af op den onwil van eenige leden van „*Eendragt*”.

Na de oprichting der Buiten-Sociëteit in 1825 werd aan de opgezetenen in de gemeenten Heemstede, Bloemendaal c. a., Spaarndam c. a. en Spaarnwoude vergund, tegen betaling van *f* 8 voor het seizoen als *temporaire honoraire buitenleden* na ballotage opgenomen te worden, terwijl aldaar de toegang voor Dames werd opengesteld.

Reeds in 1795 ontstond de vraag, of Officieren op de Kamer mochten worden medegebracht; doch eerst in de vergadering van 26 Juni 1803, en wel eenigszins door de omstandigheden gedwongen, besloot men tot de toelating van de Officieren behoorende tot den staf van Generaal Dumonceau en van de Officieren van het Garnizoen tot den rang van majoor, toen nog zonder contributie, die in 1806 op *f* 1 's maands en het gewone entreegeld werd bepaald: het toen gedaan voorstel om die gunst uittestrekken

tot de *capteins*, werd afgewezen, uithoofde van de bekrompenheid van het lokaal. Nadat in 1807 ook de capteins waren toegelaten, werd eindelijk in 1811 de Kamer voor alle Officieren open gesteld.

Uit de genoemde Ordonnantie blijkt dat men vroeger zelfs personen in de stad woonachtig, als gasten ter Kamer en ook bij maaltijden mocht medebrengen, evenwel de in de stad woonachtige niet meer dan driemaal 's jaars. Bij gelegenheid dat er gasten waren, werd een extra kaars op de kroon aangestoken. Den gasten was het niet veroorloofd hunne verteringen te betalen: zoo verre ging deze hoffelijkheid, dat toen in 1780 de gast van een der broederen op een souper de groote bokaal der broederschap had gebroken en de broeder refuseerde voor zijn gast de onkosten te dragen, in de comparitie van 26 December 1780 met meerderheid van stemmen werd *geresolveerd, om de goede Harmonie, die in ons gezelschap plaats heeft, te bewaren, de f16 uyt de kas der Kamer te betalen.*

In de Generale Comparitie van 23 November 1765 werd besloten, *de gasten op de Kamer te permitteeren des Donderdags, Vrijdags en Zondags, zullende op Maandag, Dingsdag en Woensdag geen gasten binnen deze stad woonachtig op de Kamer werden gepermitteerd*, welke resolutie reeds het volgend jaar werd ingetrokken, en de Kamer iederen avond voor gasten vrijgesteld. Men betaalde twee stuivers voor iederen gast, dien men medebracht. Eerst in 1769 werd de toegang ter Kamer aan de inwoners der stad en hare jurisdictie ontzegd.

In de Generale Comparitie van 19 Januari 1791 werd op voorstel van broeder Enschedé besloten, dat bij extra-ordinaire gebeurtenissen iedere Heer vrijheid zoude hebben ééne Dame medebrengen, *waarvoor hij aan de Knecht zal moeten betaalen elf stuyvers, welke daarvoor eenige verversching zal geeven, zullende in zulke gevallen de wet van quartier over twee uren te moeten heengaan niet werken* (dus de vergunning was alleen voor 's morgens); *en zal dit plaats hebben 't zij op de boven- of in de benedenkamer, naarmaaten het aan de broederschap 't best zal convenieeren.* Tevens werd toen besloten, *dat het ieder broeder zal vrijstaan, op alle dagen te blijven tot half drie uur ('s middags), mits dat het op zon- en feestdagen den knecht zal vrijstaan, wanneer hij ter kerke zoude willen gaan, dan door zijn meyd te laten bedienen.*

Over het al of niet toelaten van gasten zijn dikwijls op de comparitien debatten gevoerd, totdat in de vergadering van 26 October 1811 een reglement daarover is aangenomen in den geest als nog bestaat.

BESTUUR.

Als overblijfsel en herinnering aan de oude Rhetorijkkamer heeft het Bestuur, onder den collectieven naam van *Hoofden*, steeds de titels gevoerd van

Keyser
Prins
Fiscaal
Vinders (3 in getal)
Vendrig en
Secretaris

beide laatstgenoemde betrekkingen, vroeger verschillend, zijn in den loop der 18de eeuw vereenigd.

Slechts éénmaal in 1795, het eerste jaar der Bataafsche vrijheid, werd in een Generale Comparitie met algemeene stemmen *resolueert eene commissie te benoemen tot naziening der wetten of in dezelve meerder artikels gevonden werden strijdig met de denkbeelden van waare vrijheid en gelijkheid*; door welke Commissie werd voorgesteld om de naamen van Keyser, Prins en Vaandrig te veranderen in die van President, Vicepresident en Adjunctvinder of Secretaris; er werd echter besloten om daarover vooraf te spreken met de broederen van de Kamer *Liefde boven al*. In de vergadering van 18 Juli 1795 werd *geresolveert de titels der Hoofden als een teken der aloutheid onveranderd te laten blijven, en daarvan door den Secretaris aan de broederschap van de Kamer Liefde boven al kennis te geven*.

De Keyser die uit een der twee oudste broeders moest worden gekozen, en de Prins werden in hunne hooge waardigheden naar behooren geëerd en vertegenwoordigden de Kamer naar buiten. Beiden hadden, zooals wij reeds opmerkten, schepters en aparte zetels; zij hebben die niet meer, maar dankbaar vermelden wij hier dat, toen tot de verbouwing onzer Sociëteit besloten was, een onzer geachte medeleden, de heer W. H. Muntendam, een nieuwen prachtigen schepter in den vorm van een voorzittershamer, eigenhandig vervaardigde en aan onze Kamer schonk.

De Fiscaal was belast met de handhaving der orde en het opleggen der boeten; het finantiëel beheer berustte bij den Secretaris, die geregeld op 26 December rekening en verantwoording aflegde en bij zijn aftreden de kas aan den nieuw benoemden secretaris overdroeg.

De Vinders waren met de zorg voor de maaltijden, feesten en spelen en met het meubilair belast; zij waren dus voor de huishoudelijke zaken.

De Vendrig, aan wien bij zijne benoeming het vacante vaandel werd gepresenteerd (1751), was alsdan verplicht de broederen een half anker wijn aan te bieden; ¹²⁾ zelfs in onze eeuw was dit gebruik nog in zwang; in 1816 lezen wij dat de gekozen vendrig C. J. de Bruyn Kops zijn vaatje wijn aan de broederschap schonk.

Hoofden werden vroeger telkens in November voor één jaar, later voor twee jaren gekozen (uitgezonderd de vendrig); tegenwoordig voor drie jaren.

De Factor, die het jaarvers moest vervaardigen, was geen lid van het bestuur, ook soms niet eens broeder; hij mocht echter zonder contributie ter Kamer komen en ook de maaltijden bijwonen; alleen zijne verteringen moest hij betalen.

De kastelein had den naam van *knegt*. Zijne verhouding tot de broederschap werd uitvoerig geregeld bij een instructie of reglement. Het oudste stuk van dien aard is van 7 Februari 1776, hetwelk ons een duidelijk denkbeeld geeft van den toestand der Kamer in die dagen ¹³⁾; vooral het laatste artikel, waarbij de Heeren *aan hun de magt reserveeren dat Reglement en articulen zoodanig te vermeederen of te amplieeren, corrigeeren, redresseeren, elusideeren en decideeren als zij te Raade zullen worden is*

uiterst practisch voor de Heeren. ¹⁴⁾

Behalve zijne bij dit Reglement vastgestelde werkzaamheden, had de knecht nog een andere verplichting, die in de oude Rederijkerskamers zijn oorsprong heeft. Hij moest namelijk het jaarvers van T. M. B. met een gelukwensch van hem zelf aan de bevriende Kamer de Wijngaardranken onder de zinspreuk: *Liefde boven al* gaan aanbieden, die op hare beurt haren knecht zond. Tot in 1804 schijnt dit gebruik te hebben bestaan en toen te zijn afgeschaft; immers in dat jaar zingt de knecht:

*Kan ik, o waardig Broederental
Niet gaan bij Liefde boven al!*

Sedert dien tijd is het de gewoonte geworden dat hij zijne berijmde wenschen aan zijn eigen broederschap adresseert.

SOCIETEITSLEVEN.

Aanvankelijk is de Kamer uitsluitend 's winters van September tot Mei en ook alleen 's avonds van vier uur af geopend geweest; eerst in 1757 werd bepaald dat zij ook in den zomer geopend zoude zijn doch niet vóór 's avonds te zes uur. In 1725 werd de Kamer 's avonds om 9 uur reeds gesloten, in 1744 eerst om half tien; bij langer blijven betaalde men een boete van 3 stuivers, behalve wanneer door de Hoofden een *vrije avond* was gegeven b. v. voor soupers. Om die boete te ontduiken, schijnen de broeders een loopje gehad te hebben, zoodat in de Hoofden comparitie van 9 April 1727 *geresolveert werd dat, wanneer geen vrijen avond gegeven is, niemand de deur van de Kamer sal mogen sluyten of door Maria Schuurman (de kasteleines) te laten sluyten om so te beletten dat de fiscaal geen calansie kan doen, maar dat Diegeen op die tijd op de Kamer sijnde en sulks gedaen wert, zal verbeure dobbelde boeten. En de fiscaal tot 't onderzoek een jaar en zes weken zal tijt hebben.*

Van de vrije avonden schijnt later veel misbruik gemaakt te zijn tot nachtbraken, zoodat in de Generale Comparitie van 2 December 1775 *geresolveerd werd, om de goede ordre op onse Kaamer te onderhouden en tot voorkooming van misbruyken bij het geeven van familiare vrijen avonden zonder dat er gesoupeerd word, dat voortaan (Buyten en behalven zoo ordinaire en extra-ordinaire avondmaaltijden als soupees) niemand naa twaalf uuren op deeze Kamer sal mogen blijven op eene boete van drie guldens ten behoeven van de Kamer voor ieder die bevonden sal worden naa twaalf uuren gebleeven te zijn.*

In de Generale Comparitie van 22 Januari 1793 werd eindelijk besloten aan de broeders het verblijf op de Kamer 's avonds vrij te laten tot zoolang zij wenschten, *in hoope dat daarvan door Hun Ed. geen misbruik zal gemaakt worden en in verwagting dat de knecht van deeze Kamer deswegen door dezelve behoorlijk zal worden gesalarieerd.*

De Kamer is 's morgens, voor het zoogenaamd *gezelschap des voormiddags* eerst opengesteld geworden bij de verhuizing naar de Groote Markt, toen in de Vergadering van 1 Nov. 1787 geresolveerd werd des morgens van 11—2 in de week en van 11—1 des Zondags op de Kamer te mogen komen.

Uit de notulen van 13 Maart 1792 blijkt verder dat zij op dank-, vasten bededagen gesloten bleef tot 's avonds vijf uur, en uit die van 21 Sept. 1789, dat op den dag der begrafenis van een der broeders of van een lid hunner familie, de gordijnen der Kamer werden nedergelaten; een reeds vastgestelde maaltijd of souper werd bij het overlijden van een der broeders uitgesteld tot na de begrafenis (9 Febr. 1780).

Op het niet verschijnen ter Kamer ten minste tweemaal 's weeks, op het verlaten der Kamer vóór 's avonds acht uur, en op het niet of te laat komen op de Comparitiën, waren boeten gesteld; ook was er een pennen-boete die eerst in 1818 werd afgeschaft.

Het hoofddoel van T. M. B. was gezellig verkeer, dus in de eerste plaats conversatie, waarbij vloeken en onordentelijk spreken bij de wet streng verboden was; dat dit niet altijd in acht genomen werd, blijkt uit de resolutien van de Hoofden van 13 Januari 1723¹⁵⁾ en 13 Maart 1725.¹⁶⁾

Wanneer de couranten ter Kamer gekomen zijn, blijkt niet; de eerste maal dat daarover iets vermeld staat is in de vergadering van 11 April 1743, toen broeder Abraham Gallé verzocht om de Groninger Courant, hetwelk met meerderheid van stemmen werd goedgevonden; in 1763 werd besloten de Courier van-Europa wekelijks op de Kamer te nemen. In het laatst der 18de eeuw schijnen er wel meerdere bladen te zijn geweest, daar toch den 7^{den} Juni 1788 door de Hoofden een decreet moest worden uitgevaardigd, Waarbij *de Generale Broederschap werd verzocht om van nu af aan en*

voortaan geen papieren, hoe ook genaamt, van deese Kamer na hunne huizen ofte elders anders mede te neemen ofte laten haalen om deselve buyten de Kamer te leezen" doch welke bladen toen gelezen werden, is niet opgeteekend; stellig behoorde daaronder de Opregte Haarlemsche Courant.

Wat de spelen betreft, hiervoor vinden wij reeds een artikel in de reeds genoemde Ordonnantie uit de 17de eeuw.

Art. 5 luidt:

„Sullen de Broeders niet langer op de Kamer moogen blijven als tot de klokke 9 uuren, en sullen niet langer met de kaart moogen speulen als tot halff negenen, ten waere dat het spel voor die tijt was, begonnen, dat dan sal moogen uitgespeelt worden en géén meer. Ook sal men niet hooger als om een Oortie moogen botten en picketten om één stuyver of wel om één kamergelach, doch dat maer ééns sulcks, dat diegeene die het verliest daernaer niet hooger als om een stuyver als booven sal moogen speelen, op de verbeurte van één Rixdaelder boeten, die oock van stonden aen zullen betaelt moeten worden."

In 1719 werd op het St. Catharina maal geresolveert *a la ombre* temogen speelen op die conditie zooals de geschreven wet van de kamer luyt dat het gespeeld mag worden, mits dat de Bot-kaart voorgaat.

Eerst den 16^{den} Augustus 1721 werd *met meerderheyt van stemmen geresolveert te consenteeren alle speelen. die de broederen voor sich selfs sullen verkiesen, excepte met het verkeerbord."*

Dit laatste werd toegestaan den 31sten Juli 1779 onder de navolgende restrictiën:

1°. *Niet hooger in hetzelfde te moogen speelen als men op de kaart gewent is te doen, de vrije avonden, wat het verkeerbord raakt, niet uitgezonderd.*

2°. *S'avonds na een soupé hetzelfde niet moogen gebruiken.*

3°. *De dobbelsteenen, in welk geval het ook zoude moogen weezen, anders dan tot het verkeerbord te gebruyken.*

4°. *Aan Willem de knecht van ieder Heer die in hetzelfde speelt, te betaalen 2 stuyvers.*

5°. *Het verkeerbord moet om het onaangenaam geraas bekleed worden.*

Terwijl reeds in 1746 van schaak- en dambord wordt gesproken en op 9 Maart 1796 besloten werd een *commercie-tafel te doen vervaardigen*, mits door ieder welke meede speeld een seshalf voor de kaart werd betaald, blijkt echter niet wanneer een biljart op de kamer is gekomen; ten minste een voorstel van eenige leden, 12 Januari 1803 gedaan, om een *billiard op de bovenvoorkamer te plaatsen*, werd door Hoofden afgewezen, daar het apparent voor eenige Leeden hinderlijk zoude zijn de daardoor te veroorzaaken beweging teegens de zolder der ordinaire kamer en zulks meede door eene genoomen proeve also gebleken was.

Het gezellig verkeer werd vooral onderhouden door de *maaltijden en-soupers*.

Den 25sten November van ieder jaar, op St. Catharina, werd vast en geregeld onder de broederschap een maaltijd gehouden, het Sint-Catharina-maal genaamd.

Dit was de voornaamste maaltijd en de groote feestdag der Kamer. In de notulen wordt van dien dag, als wanneer er „*Gala* was ter Camere van Trouw moet blijken", steeds melding gemaakt, en leest men dat de jaarlijksche St. Catharijn in alle vriendelijkheid en onderling genoegen besloten is.

Bij deze gelegenheid werden de in het afgelopen jaar, d. i. sedert den vorigen St. Catharina-dag nieuw aangekomen broederen door den Keizer met de groote bokaal verwelkomd, waarna de nieuwe broederen, ieder in het bizonder, met dezelfde bokaal bedankten, die dan „*soo vol gevuld was als Haer Edele selfs liefde.*"

Na het diner werd het jaarvers door den factor ter *keuring* voorgedragen en vervolgens de dag besloten met een souper.

Ofschoon telkens in de notulen gesproken wordt van de *gewoone divertissementen* en van de *gebruikelijke tafelsermonien* en *Nieuwjaarssermonie*, blijkt niets uit de notulen welke die zijn geweest; geen enkel menu is bewaard gebleven; alleen vindt men vermeld, dat in 1769 een voorstel om des middags bij het St. Catharina-maal de gezamenlijke broeders op een *Baarsje* te regaleeren door meerderheid van stemmen is verworpen, om *bij de oude gewoonte te blijven*.

Het volgende jaar verschenen er toch „*twee schotels opregte meer-baars ter tafel, door de broeders vindere proper geordonneert*.”

Muziek aan tafel werd evenmin geduld als baars; den 11^{den} November 1734 werd geresolveert: „*dat op Catrynemaal ofte andere maaltijden, die in der tijd soude mogen worden gehouden, niet sal worden toegelaten het opbrengen eener speelman op de Kamer*.”

Den 28sten September 1774 werd geresolveerd, den St. Catharina-maaltijd niet meer des middags en 's avonds, maar alleen des avonds te houden.

Op 1 Januari werd na afloop der *nieuwjaars-ceremoniën* een souper gehouden; beide deze maaltijden zijn in 1804 afgeschaft.

Verdere maaltijden waren het *Hoofden-boeten-maal* in de maand Maart van de boeten door de Hoofden onderling verbeurd en het *Boeten-maal*, meestal in Februari, uit de boeten der gezamenlijke broederen in den loop van het jaar.¹⁷⁾

Bovendien had men nog het *Hoofdenmaal* op den 2^{den} Kerstdag, waarvoor uit de kas der Kamer *f* 36 werd toegestaan, van welke subsidie somwijlen bij benarde omstandigheden der financiën door de Hoofden is gerenucieerd. Uit de notulen van 17 December 1783 blijkt, dat ook de overige broeders tot dien maaltijd werden uitgenoodigd, doch op eigen kosten, betalende alsdan *f* 3 per hoofd. Van al de maaltijden is deze de eenig overgeblevene; hij wordt tegenwoordig gehouden bij de beoordeeling van het jaarvers van den factor.

Daarenboven werd iedere gelegenheid aangegrepen om maaltijden of soupers te houden; b. v. om van het secretariaat af te komen, proponeerden de gekozenen om aan de geheele broederschap een souper te geven, hetgeen dan *gratieuselijk* werd geaccepteerd; dit deed b. v. broeder Wernerus Köhne op 26 Januari 1782, op voorwaarde, dat de functiën van Secretaris door den Vaendrig Jan Schouten zouden worden waargenomen; de liefde van dien broeder Köhne voor T. M. B. bleek ook uit zijn testament, waarin hij aan de Kamer *f* 200 legateerde om een maaltijd te houden. Eveneens om van het secretariaat af te komen, proponeert broeder van Hamme 21 December 1799 om op 2^{den} Kerstdag aan de broederschap een *hammetje* te geven, en geeft broeder O. Lewe in Februari 1804 een souper en nog in 1809 broeder van Styrum een vaatje wijn. Ook de vroeger besproken 20 gouden ducaten van Burgemeesteren voor de vaerzen van P. Langendijk werden tot een extra-maal gebruikt.

Ik zoude bladzijden moeten vullen met de opsomming van al de vaatjes wijn door de broederen en ook door honoraire leden bij elke gelegenheid aan de broederschap geschonken; dit deed b.v. de Factor Malefijt in 1793 bij de geboorte van zijn elfde kind, een ander bij de geboorte van zijn eerste kind, enz., enz.

Ook voor onzen tijd navolgingswaardige voorbeelden van gehechtheid aan de Kamer zijn veelvuldig in de notulen te vinden, vooral in het laatst der vorige eeuw; zoo legateerde broeder Dr. N. van Wijk de Vos in 1788 *f* 500 en broeder D. van der Poorten in 1795 *f* 2000 aan de broederschap. Broeder Engelen noodigde *ter oorsaake van desselfs voltrokken Huwelijk* de broeders tot een souper uit en Broeder Roozeboom dat zelfde jaar de geheele broederschap tegen 10 Juli ter tafel op zijn buitenverblijf 't Huis ter Weegen, waartoe door de broeders een schuit werd afgehuurd.

In 1774 zond broeder H. Vollenhoven bij gelegenheid van zijn huwelijk met de dochter van den Heer van Beek 6 flesschen hypocras aan de broederschap met een briefje *in verso* (versmaat):

*Dit kleyn geschenk o Broeders, U gezonden
Toont hoe myn hart aan 't uwe is verbonden.*

*Ach waren alle menschen Rhetoryken,
Gelukkig was deez eeuw, waarin de Trouw zou blijken.*

De beantwoording in versmaat werd, bij het vacant zijn van het factorschap, aan de Broeders Bucquoy of Enschedé verzocht, die zich daarvan op een vriendelijke wijze excuseerden; het dichterlijk talent was dus toen reeds niet groot meer onder de broeders.

GEBOUWEN.

Waar achtereenvolgens de zetel onzer Kamer is geweest, heb ik niet met zekerheid kunnen nagaan; allerwaarschijnlijkst hebben de Pellikanisten in de zeventiende eeuw hunne vergaderingen gehouden in een huis in de Kleine Houtstraat thans genummerd 37, in welks gevel de steen nog aanwezig is met ons wapen (*de Pelikaan hare jongen voedende*) met het jaartal 1609, juist hetzelfde jaar waarin, zoo als wij vroeger zagen, de stichting van het Oudemannenhuis heeft plaats gehad; zoude de vooronderstelling wel te zeer gewaagd zijn, dat uit de gelden door de Pellikanisten opgezameld tot den bouw van die uitgestrekte inrichting, tevens bekostigd is geworden de bouw van dit nederige verenigingsoord voor hunne Kamer? In de Generale Comparitie van 24 Januari 1793 werden *de vinders gequalificeerd om dien steen van de eigenares van dat huis over te nemen en in den voorgevel van het toen op de markt staande huis der Broederschap te doen plaatsen*; die onderhandelingen blijken geen gunstig resultaat te hebben gehad.

Zeker is het dat de Kamer T. M. B. reeds in het laatst der zeventiende of het begin der achttiende eeuw gezeteld is geweest in de Lange Beggijnenstraat; in het kohier van 1734 (op n°. 1193) wordt melding gemaakt van een huis in de Lange Beggijnenstraat van de Caemer Trouw moet blijken, gekocht bij Schepenacte van 24 September 1729 voor *f* 695; het wordt aangeduid als *van ouds genaemt de Waekende Leeuw*; doch toen bezat reeds T. M. B. een vertrek (opkamer) gelegen achter dit huis, welk vertrek steeds is gebleven de vergaderzaal der leden, en waarschijnlijk tot 1779 alleen door een open gang en trap uit de Beggijnenstraat bereikt werd; het in 1729 aangekochte huis werd tot knechtswoning ingericht. *Wegens de bouwvalligheid door ouderdom als andersints en wegens de bekrompenheid vooral bij de gewone maaltijden*, werden in 1779 die perceelen voor *f* 1158 door baas van Zee vertimmerd; tot dekking dier kosten werd een leening van *f* 1500 à 3% in porties van *f* 50 onder de broeders gesloten, terwijl gedurende de verbouwing van Mej. Wijdenbrugge in de Beggijnenstraat een kamer voor *f* 40 gedurende drie maanden gehuurd werd. Het verbouwde lokaal werd op 2 October 1779 met een vriendelijk souper geopend, waarop de Heer A. Hodson, die den schoorsteenmantel had geschonken, als gast werd uitgenoodigd; het volgende jaar werd de Kamer gestukadoord en behangen en gebruikten de broeders gedurende een maand (voor *f* 20 huur) een kamer in het logement „het Guldenvlies" van Dankmeyer als hulplokaal. ¹⁸⁾

De keizer van der Poorten, die reeds tien jaren te voren (14 Juni 1769) den ouden schoorsteen van de kamer op zijne kosten *met houd zeer proper had laaien beschieten*, terwijl broeder van Lee een *geschilderd schoorsteenstukje* ook op zijn kosten door den kunstschilder Vincent van der Vinne had laten maken, *waarin onze gewone Blazoën, zijnde Trouw moet blijken in 't gout was geschilderd*, schonk bij deze gelegenheid aan de kamer een moderne glazen kroon in ruil voor de ouderwetsche, en de prins van der Sprang voegde daarbij twee groote girandolles. Zoo smukten onze voorgangers, buiten bezwaar der algemeene kas, hunne kamer op.

Reeds eenige jaren later werd in de vergadering van 11 October 1784 *geresolveerd van broeder Jan van Eybergen voor f* 1560 *over te nemen een door hem voor gelijke som aangekocht huis en erf, staande en gelegen op de Grootte Markt, het tweede huis van de Grootte Houtstraat*, en tot betaling dier som een leening van *f* 1800 à 3%, verdeeld in porties van *f* 100 onder de broederen gesloten; deze leening werd 30 Januari 1788 tot *f* 2400 gebracht voor de kosten der vertimmering, terwijl de huur, die William Worsele nog tot 1790 van dat huis had, voor een half jaar huur werd afgekocht; de Kamer verhuisde 1 November 1787 naar de Grootte Markt en de feestelijke inwijding geschiedde op 26 December met dames. De oude Kamer met het annexe woonhuis werd toen bij Schepenacte van 28 April 1787 voor *f* 1200 aan: *De vrijwillige algemeene bos tot onderstand van hoogbejaarde, boven de zestig Jaaren*, verkocht. ¹⁹⁾

Ofschoon reeds in de Gen. Comparitie van 19 Januari 1791 een voorstel werd gedaan tot aankoop van een huis in de Spekstraat en van het hoekhuis Groote Houtstraat en Markt, en in die van 8 Mei 1805 van het naast de Kamer gelegen koffiehuis, dat in 1806 in publieke veiling *f* 3000 opbracht,²⁰⁾ alle welke voorstellen wegens den slechten staat der financiën werden verworpen, werd eerst in de Gen. Comparitie van 25 Februari 1808 tot den aankoop van het genoemde hoekhuis, behoorende aan Le Grand, besloten en wel tegen den koopprijs van *f* 900 en een lijfrente van *f* 5 's weeks aan Le Grand en zijne vrouw en van *f* 4 na het overlijden van een dezer beiden.²¹⁾ Voor de verbouwing van dit laatste perceel (onze vroegere leeskamer, terwijl het in 1784 aangekochte onze speelzaal en een gedeelte der biljartzaal besloeg) werd een leening van *f* 6000 à 4% gesloten. Eerst een tiental jaren later (25 December 1819) werd het daarneven gelegen huisje (waarin onze bestuurskamer en de kasteleinswoning) voor *f* 800 aangekocht en bij de overige lokalen aangetrokken; het gebouw had toen twee verdiepingen, en het bovenhuis werd verhuurd.

In 1836, nadat de Sociëteit door aankoop van het huis in de Spekstraat (het terrein waar later onze biljartzaal en ons buitenzigtje stonden) over een ruimer terrein kon beschikken, werd een leening van *f* 24,000 à 4% gesloten en volgens de plannen van J. D. Zocher de Sociëteit verbouwd, terwijl gedurende die verbouwing de leden tijdelijk in de Warmoesstraat, in het Hof van Holland, verblijf hielden; van 1836 af heeft de Binnen-Sociëteit geen noemenswaardige veranderingen ondergaan; alleen is in dien tijd door het plaatsen van tusschenschotten de verdeling der lokalen eenigszins gewijzigd.

Al die genoemde leeningen zijn, dank zij de goede zorgen der vroegere secretarissen en latere penningmeesters, volledig afgelost. De broeders in de vorige eeuw deelden de schulden onder elkander, hetzij in rentelooze voorschotten of in 3% rentende aandelen, welke bij het afsterven of verlaten der Kamer op de opvolgers overgingen; daarenboven bepaalden zij in 1765, toen gedurende eenige jaren de jaarlijksche rekening met een nadeelig saldo sloot, dat telken jare het tekort onder de broeders verdeeld en dadelijk afgemaakt moest worden, welke goede gewoonte tot 1806 is bewaard gebleven. Om den schuldenlast, ontstaan door den koop en de vertimmering van het huis op de Groote Markt, te verminderen, werd in 1792 een beroep gedaan op de milddadigheid der broeders, die niet minder dan *f* 1562 vrijwillig bijdroegen; sommige broeders schonken reeds bij hun leven, anderen bij testament, hunne aandelen in de schuld aan de Kamer, terwijl broeder D. van der Poorten in 1795 niet minder dan *f* 2000 aan de Kamer legateerde. Heerlijke voorbeelden ter behartiging en navolging!

De ongelukkige jaren in het begin dezer eeuw hadden ook invloed op den finantiëelen toestand der Kamer, zoodat, om een einde te maken aan de steeds klimmende schulden, het Hoofd der Kamer, Zeeberg, in de vergadering van 15 Januari 1813 een plan van amortisatie ter tafel bracht, hetwelk met eenige wijzigingen werd aangenomen; een niet onaardige bepaling hierbij was, dat aan allen de vrijheid werd gegeven om op een lijst te teekenen met welk bedrag zij bij de aflossing hunner aandelen zich tevreden zouden stellen, komende die aandelen, waarvoor het minst gevraagd werd, bij de aflossing het eerst in aanmerking, de overige daarna bij loting.

Het was eerst in 1825, dat de leden van T. M. B. op het denkbeeld kwamen om in den Hout een gelegenheid te zoeken, om gedurende de zomermaanden in de buitenlucht samen te komen, onder het genot van muziekuitvoeringen; zij huurden den 15^{den} Maart 1825 van Xeverin Stoffels, in het logement het Wapen van Amsterdam aan den Dreef, een kamer met een nevenvertrekje en het recht om buiten de deur te zitten, van welke bekrompen gelegenheid zij gedurende 15 jaren hebben gebruik gemaakt, totdat den 14^{den} Augustus 1839 tot de oprichting eener eigene Buiten-Sociëteit, op de plaats waar zij nu nog gevestigd is, werd besloten.

Op het van de Gemeente gehuurde terrein, groot 20 roeden, werd voor *f* 19,000

een gebouw opgericht, de tegenwoordige groote zaal, die in Juli 1840 met een vauxhal werd ingewijd; eerst in Januari 1865 besloot men daaraan de twee nevenzalen en de kasteleinswoning bij te bouwen en het sedert tot 34 roeden uitgebreid terrein met een ijzeren hek te omrasteren; terwijl eindelijk in de Algemeene Vergadering van 17 Januari 1878 Hoofden gemachtigd werden, wegens den bouwvalligen toestand der muziektent, een nieuwe op steenen voet te doen bouwen.

Voor deze verbouwingen werd in 1839 een leening groot *f* 24,000 rentende 4% en een premie van 2½ % bij de aflossing en in 1865 een nieuwe leening, groot *f* 12,000, rentende 5% gesloten. Van de eerste zijn reeds *f* 10,000 afgelost.

Wij zijn nu eindelijk genaderd tot den bouw onzer nieuwe binnen-sociëteit; het besluit daartoe is stellig niet met overhaasting genomen, want reeds in 1862 zijn daarvoor plannen gemaakt, die echter in de algemeene vergadering van 25 Mei 1862 werden afgestemd. Sedert dien tijd zijn Hoofden bijna onafgebroken bedacht geweest op die verbouwing; eerst in de vergadering van 8 November 1874 werd besloten tot den aankoop van het hoekhuis Groote Houtstraat en Spekstraat, de Snuifmolen van de firma Kruseman, voor den prijs van *f* 25000, waarvoor een leening van *f* 28000 rentende 5% werd gesloten, en een commissie benoemd tot het maken van een plan van verbouwing; doch het voorstel van Hoofden tot verhooging der contributiën werd in de vergadering van 28 Maart 1875 afgestemd, waarmede ook het plan van verbouwing verviel, zoodat van het aangekochte perceel het onderhuis zonder noemenswaardige vertimmering als gezelschapzaal (het zoogenaamde *aquarium*) bij de Sociëteit werd aangetrokken en het bovenhuis onderwijn verhuurd.

Indien de Kamer nu van mij vorderde dat ik in bijzonderheden alles mededeelde wat vóór en gedurende die verbouwing heeft plaats gehad, zoude ik met de woorden van Virgilius moeten beginnen:

Infandum, Regina, jubes renovare dolorem.

Ik laat dit liever over aan een volgenden geschiedschrijver onzer Kamer, die alleen op de resultaten lettende, daarover een meer onbevangen oordeel zal kunnen uitspreken. Op een feestdag als heden zijn klaagtonen minder gepast; alleen zij aangestipt, dat in 1876 door onze Sociëteit een prijsvraag werd uitgeschreven voor den bouw van een sociëteitsgebouw op de toen door haar verkregen terreinen; dat de uitslag van dien wedstrijd is geweest dat geen der antwoorden door de commissie van beoordeeling in allen deele voldoende werd geoordeeld, maar aan het beste antwoord, ingezonden door den Heer A. J. van Beek, architect te Utrecht, een premie van *f* 300, en aan het daaraan naastbij komende van den Heer L. Arnold, Gemeente-Architect te Woerden, een premie van *f* 200 werd toegekend, en dat toen aan den eerstgenoemde werd opgedragen een nieuw plan te ontwerpen, dat in de algemeene vergadering van 27 Mei 1877 ter tafel werd gebracht, toen tevens tot de verhooging der jaarlijksche contributie en het aangaan eener leening werd besloten. De pogingen door de Hoofden gedaan om een leening van *f* 116000 rentende 4½ % te sluiten, waardoor al de vroegere leeningen zouden worden afgelost, mislukten en eerst in de algemeene vergadering van 8 December 1878 werden Hoofden gemachtigd tot het sluiten eener leening van *f* 60.000 rentende 5%, die spoedig was volteekend.

Door allerlei voorstellen en tegenvoorstellen, waaronder ook tot verplaatsing der Sociëteit naar een ander onbepaald terrein, werd de zaak op de lange baan geschoven; waar eigenlijk de schoen wrong was, dat bij iedereen de overtuiging bestond dat de bouw op de toenmalige terreinen van T. M. B. de onmogelijkheid deed geboren worden om ooit het zoogenaamde Gat der Groote Houtstraat, dat nauwelijks 7 meters breed

was, verbreed te krijgen. Na eidelooze onderhandelingen, zoowel met den eigenaar van het Noord-Hollandsch koffiehuis als met het Gemeentebestuur, toen reeds tot de verbouwing op het oude terrein besloten was en binnen weinige dagen de aanbesteding zoude plaats hebben, kwam een besluit van den Gemeenteraad van 5 Maart 1879 aan den door velen gekoesterden wensch te gemoet; de raadsleden Jhr. Mr. A. V. Teding van Berkhout, Dr. D. de Haan, J. H. Krelage en Jhr. J. W. M. van de Poll brachten toen het pertinente voorstel ter tafel, dat, tot verbreeding der Groote Houtstraat, de Gemeente van onze Sociëteit een strook ter breedte van 5 meter langs de geheele lengte onzer gebouwen zoude overnemen, waartegen zij aan de Sociëteit het door haar voor *f* 35000 te koopen Noord-Hollandsch koffiehuis en een strook gronds in de Spekstraat zoude overdragen. Dit voorstel, door den Gemeenteraad aangenomen, werd eveneens door de algemeene vergadering onzer Sociëteit van 10 Maart goedgekeurd, ofschoon in deze laatste een aanzienlijke minderheid, die slechts 4 meter wilde afstaan en schadevergoeding voor de gemaakte onkosten wenschte, dien ruil voor de Sociëteit onaannemelijk achtte, en vermeende dat de Gemeente zich grooter offers moest getroosten voor de verbreeding dezer hoofdstraat, die niet alleen tot verfraaiing der stad zoo veel bijdroeg, maar in een algemeen gevoelde en sedert den aanleg van den tramweg dringend geworden behoefte voldeed. De meerderheid der leden schonk echter aan het voorstel hare goedkeuring, waardoor met gedeeltelijke opoffering van de belangen der Sociëteit, zeker die der Gemeente in hooge mate zijn behartigd.

Zoo was dan eindelijk het pleit beslist, en met ter zijde stelling van alle plannen, bestekken enz., die vrij wat geld aan de Sociëteit hadden gekost, werd den Heer A. J. van Beek opgedragen een nieuw plan op te maken, hetwelk, na ter visie der leden te hebben gelegen, in de algemeene vergadering van 24 Maart 1879 werd vastgesteld; na publieke aanbesteding werd den 10^{den} Juni de verbouwing voor *f*56,000 aan den aannemer A. Raasveld gegund. Daar dit plan grootere kosten vereischte dan waarop in 1877 was gerekend, werden de Hoofden door de Algemeene Yergadering van 16 Juni 1879 gemachtigd nog een leening van *f* 20,000 te sluiten, van welke machtiging zij zullen gebruik maken, zoodra die gelden tot betaling der vervallen termijnen noodig zijn.

Wij verlieten ons oud gebouw den 22 Juni 1879 en op 18 September had de eenvoudige plechtigheid der eerste steenlegging plaats.

Toen de veelvuldige door Hoofden aangewende pogingen tot verkrijging van een geschikt hulplokaal mislukt waren, kwam de Sociëteit *Eendragt* ons welwillend te hulp door de leden van T. M. B. als gasten in haar lokaal uit te noodigen, welk vriendelijk aanbod natuurlijk dankbaar door ons werd aangenomen, en van welke gastvrijheid wij tot 26 November 1879 gebruik hebben gemaakt, toen het Gemeentebestuur ons tegen een matigen huurprijs de groote zaal op het Prinsenhof afstond, in welke zaal wij bijna een geheel jaar, met een tusschenpoozing van een maand wegens de vergadering van de Provinciale Staten, Sociëteit hebben gehouden. Ik druk voorzeker het gevoelen uit van al de leden van T. M. B., wanneer ik hier openlijk, zoowel den leden der Sociëteit *Eendragt* als aan het Gemeentebestuur hartelijk dank zeg voor de ons in deze bewezen welwillendheid.

Vergeten wij nu de vele onverwachte tegenspoeden bij den bouw ondervonden, waaronder de vroeg ingevallen en langdurige vorst, het ongelukkig riool in de Spekstraat dat oponthoud en aanzienlijke kosten voor heiwerk heeft veroorzaakt, het treurig zoogenaamde vischhuisje, dat bij den afbraak van het koffiehuis bleek geen eigen muur te bezitten en dus moest gestut worden, om, zoo als wij mogen hopen, slechts voor korten tijd tot ontsiering zoowel van ons gebouw als van de prachtige vleeschhal te blijven staan, eindelijk de vele teleurstellingen in de tijdige oplevering van verschillende leverantiën, en verheugen wij ons liever dat ons nieuw gebouw nu zoo verre gereed is dat wij het betrekken kunnen; eerst in den volgenden zomer zal er de laatste hand aan worden gelegd, zoowel tot het aanbrengen van parketvloeren, als tot het beschilderen der wanden en plafonds der prachtige zalen, die, nu nog onversierd, niet

dat vroolijke aanzien vertoonen, dat zij later ongetwijfeld zullen hebben.

Voor dat ik U echter uitnoodig het nieuwe gebouw in gebruik te gaan nemen, rust op mij de aangename plicht den warmen dank der Hoofden als ook der leden te brengen aan de heeren J. F. W. Conrad, F. Haitsma Muiier. A. Numans, Jhr. J. W. M. van de Poll en L. P. Zocher, die als Commissie van bijstand ons zoo menigmaal bij de verbouwing met hun goeden raad hebben bijgestaan; een woord van hulde aan onzen architect den Heer A. J. van Beek voor de praktische wijze waarop door hem van het beschikbare terrein partij is getrokken, voor de doelmatige inrichting der verschillende lokalen, voor de zorg dat ons een stevig gebouw werd geleverd en voor zijn goeden smaak in het aanbrengen der versieringen. Moge hij steeds met genoegen en tevredenheid terugzien op dit zijn eerste in Haarlem volbrachte werk.

Ook een woord van lof aan onzen aannemer den heer A. Raasveld, die dat werk heeft tot stand gebracht, en niet minder aan de firma Bruggemann en Martens, die op zulk een uitstekende wijze de fraaie niet altijd even gemakkelijke stukadoorwerken heeft uitgevoerd.

En nu, M. H. noodig ik U uit het nieuwe gebouw te bezichtigen, dat ik geopend verklaar met de woorden van A. van der "Willigen, onzen vroegeren Factor:

Aan 't gezellig vergenoegen
Zij deez' Kamer lang gewijd,
Gulle vreugde en trouwe vriendschap
Zij daarvan de steun altijd.
Dat bij ieder onzer Broedren,
Wat zijn post zij of bedrijf,
De eed'le zinspreuk *Trouw moet Blijken*
't Allen tijden heilig blijf.

Noten

¹ Over de Rederijkers in 't algemeen en meer bepaald over die van Haarlem vindt men nog bijzonderheden in:
P. G. "Witsen Geysbeek. Apollineum 8°. 1826. III, waarin aanteekeningen van den Factor A. v. d. Willigen over de Kamer: Trou moet Blijcken.
D^r. G. D. J. Schotel, Geschiedenis der Rederijkers in Nederland, 8°. 1862—1871.
D'. C. R. Hermans, Geschiedenis der Rederijkers in Noord-Brabant, 8°. 1867.
C. de Koning, Tafereel der stad Haarlem. Deel I en IV.

² Bij diezelfde gelegenheid 14 Mei 1794 werd door *den Heer Camerling aan de Kamer geoffereert en met dankbetuiging geaccepteerd een windwijzer, om te stellen in plaats van die welke thans staat op het zoogenaamde leugenachtig huis over onze Kamer, als zijnde zeer gébrekkelijk; de stelling door daartoe bekwaame lieden is aan de vinders overgelaaten, en om daarbij te laten maken een pijltje aanwijzende het noorden volgens een juist compas*

³ Overgenomen uit de aanteekeningen van J. A. van Eeden tot het Jaarvers van 1851. De Kamer de Wijngaardranken met de spreuk: *Liefde boven al* is bij die gelegenheid niet vertegenwoordigd geworden; zij schijnt toen met onze Kamer in onmin geleefd te hebben, zooals blijkt uit de volgende Resolutie van Burgemeesteren van Haarlem van 22 Mei 1606: De Camerbroeders van de rethorijcksche Camere van *Trou moet blijcken*. claechden over d'onbehoorlicheyd van „*Lieft boven all*“, die sonder ontboden te wesen op heuren Camere waeren verschenen ende diverse onbehoorlicke woorden sonder redenen hen aengesproken hadden, ‘T welk henluyden niet te lijden staende, versochten aen Burgemeesteren hiertegen Voorsien te werden, Dewelcke Camerbroeders van „*Lieft loven all*“ hierop gehoort zijnde, ende tegens taenseggen voors. defenderende, Hebben Burgemeesteren denselven Camerbroeders van „*Lieft boven all*“ straffende in haer ongelijck, geordonneert, dat de voors. Camerbroeders, van elcx Camere zullen blijven Ten waer ontboden, op Correctie.

⁴ Zie Bijlage 2.

⁵ Notulen der Ordinaire Hoofden-comparitie van 9 Maart 1791. De Heer van der Poorten communiceerd dat Zijn Ed. is geïnformeerd geworden, dat op Dingsdag den eersten deezer door twee Gerechtsdienaaren (quasi uyt naam van Mijne Heeren van den Gerechte deezer Stad) aan deeze Kamer was gebragt, en aan den Knecht derzelve Kaamer ter handen gesteld een zekere Publicatie, in substantie behelzende een verbod aan alle Boekdruckers, Boekverkoopers, Boekbinders, Koffij schenkers, Logementhouders, Societeithouders, Herbergiers, Tappers of andere diergelijke neeringdoende Liederen binnen deeze Stad en deszelfs Jurisdiction, eenige Couranten of andere nieuwstijdingen of geschriften, dan die bij mijn Heeren van den Gerechte zouden zijn gepermitteerd, voor te hangen, nog ter leezing te leggen of te geeven; dat zulks bij de Broederschap eene merkelijke sentatie veroorzaakt hebbende, alzoo daardoor deeze Kamer gelijk gesteld werd aan Herbergiers, Tappers, of andere neeringdoende Liederen, dermaaten dat hij in zijne qualiteit als Keyzer reeds door verscheyden Broederen was geïnterpelleerd geworden, om over deeze materie eene algemeene convocatie der Broederschap aan te leggen, doch dat hij Heer van der Poorten neevens de overige Heeren Hoofden teffens met blijdschap had gehoort, dat zulks van ter zijde ter kennis van Heeren Burgemeesteren was gebragt en dat Heeren Burgem^r op gepasseerde Yrijdag een der Gerechtsboden hadden gelast, onder anderen te gaan na de Kamer van Trouw

moet blijken, en aldaar uyt naam van Heeren Burgemeesteren te verzoeken de voorsm. Publicatie terug te moogen hebben (als zijnde bij abuis aldaar besteld), welke dan ook door de knegt aan voorn. Bode is ter hand gesteld geworden, waardoor dan alle verdere maatregelen ter deezer zaake waren overbodig geworden, en is bij de Hoofden geresolveerd het desweegens voorgevallene in 't gewoone resolutieboek deezer Kamer te registreeren.

⁶ Generale comparitie van 6 October 1792.

De Broederschap van de Rhetoryk-Kamer de Pellicanisten onder de zinspreuk: Trouw moet blijken binnen deeze Stad, van den Heer Hoofdgaarder over de beschreeven middelen onder het ressort van Haarlem Mattheus Guepin, ontvangen hebbende een Billiet geadresseerd aan de Heeren Leden van de Sociëteit Trouw moet blijken, dienende om opgaave te doen van hunne bediendens, om verder volgens 's Lands Ordonnantie beschreeven te worden, hebben gemeend in de bestelling van dit Billiet off ten minsten in den tytel, waarmede zij in hetzelfde gequalificeerd worden, abuis te zijn begaan, vermits zij nimmer den tytel gevoerd hebben off daaronder zijn bekend geweest van de Sociëteit Trouw moet .blijken, maar altoos zeederd den jaare 1503 de benaaming hebben gevoerd in het Hoofd deezes gemeld, en daarom geoordeeld hetzelfde Billiet, als aan hun niet behoorende, aan den Heere Hoofdgaarder te moeten renvoyeren.

Haarlem, 6 October 1792.

Uit naam der Broederschap,
PIETER JAOOB VAN EYBERGEN,
Secretaris.

⁷ Generale comparitie van 26 December 1792.

De Broederschap van de Rhetoryk-Kamer onder de zinspreuk: Trouw moet blijken binnen Haarlem, van den Heer Hoofdgaarder Mattheus Guepin ontvangen hebbende een declaratoir in blanco, om daarop in te vullen die posten, waarop zij zig ten aanzien der Impost op de beschreeven middelen zoude taxabel reekenen, heeft zig niet willen onttrekken om hunnen bedienden (schoon zeederd de oprigting hunner Kamer, bijna drie eeuwen geleeden, niets dergelijks van haar was gevorderd) onder de Werkboden op te geeven.

Zij heeft zig ook niet willen onttrekken aan de Impositie op de Coffij en Thee, omdat dit middel zeeder dat de Edele Mogende Heeren Gecommitteerde Baaden ook hen onder de algemeene benaaming van Sociëteiten hebben gelieven te begrijpen, eenigermaate van hun zoude kunnen worden gevorderd, dog met opzigt tot de consumtie-Tabak heeft zij gesustineerd te regt opgegeeven te hebben in dit middel niet taxabel te zijn, zooals ze ten allen tijde, des gerequireerd, ook onder Eede zoude kunnen bevestigen, dat in dit gezelschap geen Rook- off Snuyftabak ter consumtie word off immer is gesleeten off verkogt.

Dan daar zij thans bij monde van den Heer Hoofdgaarder is onderrigt van het contrarie sustenu van de Ed. Mog. Heeren Gecommitt. Raaden, off van derzelver Heer Fiscaal, en zelfs, zoo zij bij de gedaane opgaave bleeven persisteeren, de Heer Hoofd-Officier deezer Stad zoude gelast worden om ratione officii eene actie teegens haar te institueeren, heeft zij, alles rijpelijk overwogen hebbende, een object van *f* 13,4 van geen genoegzaame importantie geoordeeld om den uitslag van een Proces aff te wagen, en daarom geresolveerd zig aan de betaaling van deeze belasting, bijaldien dezelve desnietteenstaande zoude mogen gevorderd worden, te zullen submitteeren, protesteerende niettemin van de deugdelijkheid haarer gedaane opgaave, en van haare ongehoudenheid tot de betaaling derzelve belasting, immers naar haar inzien volgens de duydelijke letter van het eerste artikel der gemelde Ordonnantie.

Haarlem, 29 Decbr 1792.

Uit naam der Broederschap in den
Hoofde deezes gemeld,
PIETER JACOB VAN EYBERGEN,
Secretaris.

8 De Broederschap der Bhetoryk-Kamer onder de zinspreuk: Trouw moet blijken te Haarlem, om te voldoen aan de intentie van hun Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren derzelver Stad, ten einde te hebben een kort verslag van den aart van dezelve broederschap, heeft de eer aan hun Ed. Gr. Achtb. te rapporteeren, dat de origineele instelling van dezelve, sedert den jaare 1503, is geweest ter beoeffening van de Nederduitsche Taal en Dichtkunde, waarvan onder andere nog overig is gebleven de jaarlijksche gewoonte, dat op Nieuwejaarsdag door den Factor der Kamer een Jaardicht wordt voorgelezen, eene Collectie waarvan, zijnde de Graaven van Holland door den toenmaligen Factor Pieter Langendijk in den jaare 1745 aan hun Ed. Gr. Achtb. is opgedragen, waarvan de Notulen van hun Ed. Gr. Achtb. van 25 Julij en 5 Augustus deszelve jaars zullen kunnen getuigen. Voor het overige mogen de broederen dagelijks bijéén koomen om elkander met eene goede conversatie of onschuldige vermaaken te onderhouden. Hun tegenwoordig getal is agt-en-twintig Leden en één of twee supernumeraire en eenige weinige honoraire Leden buiten de stad woonachtig. Des ochtends laten zij geene gasten toe, ten zij vreemdelingen; doch des avonds is het geoorlooft ook stadsgenooten mede te brengen, echter nimmer in grooten getale. Daar de overige wetten, welke zij hebben, alle van een enkeld huishoudelijken aart zijn, meenen zij hiermede aan de intentie van hun Ed. Gr. Achtb. te hebben voldaan. Uit naam der Broederschap der Khetoryk-Kamer Trouw moet blijken.

Haarlem, 3 November 1794.

JAN VAN VARELEN,
Secretaris.

9 Van de vier overige exemplaren werd een geplaatst in de sacristie, een in de Stads-Bibliotheek en de twee overige op de Kamer ten dienste der broederen; waar zijn die alle gebleven ?

10 In het archief worden alleen gemist de Jaarverzen van 1703, 1751, 1756, 1758, 1759 en 1798. D^r. Ekama bezit in zijne verzameling de Jaarverzen van 1643 en 1645, getiteld: *Der Pellikaenisten Tydelick en Geesteüick Zegenwens op 't Jaer 1643 en der Pellikaenisten nieu Jaers Digt ende Gesangh voor den Jare 1645.*

11 De jaarverzen, wier titels, met vermelding der vervaardigers, in de bijlage 1 gevonden worden, zijn gedrukt geworden:

Van 1702—1704 bij Jan Geldrop.

„ 1705—1750 „ W. van Kessel, later P. Assendelft.

„ 1751—1759 „ Johannes Marshoorn.

„ 1760—1765 „ Jan Huytink.

„ 1766—1767 „ de Erven van Hulkenroy.

„ 1768—1772 „ Jan van Lee, die broeder was geworden, en

„ 1773 af bij de Firma Joh. Enschedé en Zonen.

12 De vendrig van Cleynenberg, die den dans wilde ontspringen, werd *deswege ernstig aangesproken, zoodat hij zich moest executeren*; den 22 December 1768 had zijn drankoffer plaats en werd een *genoegelijk feest gevierd, staande op kosten van de gemeene kas*, in de hoek van de kamer een tafel, waarop een *schotel met geraspte*

broodjes, neevens booter en kaas.

¹³ Zie Bijlage 3.

¹⁴ Dit Reglement werd gemaakt toen de knecht Willem Toussaint, die 36 jarenlang de Kamer trouw en eerlijk had gediend, wegens ouderdom zijn ontslag vroeg en door Willem de Lange werd opgevolgd. Toussaint had de Kamer om een douceur of pensioen van f 50 's jaars verzocht, doch, daar de kas der Kamer dit niet gedoogde, teekenden 19 der broeders te zamen op een lijst voor een jaarlijksche bijdrage tot zijn dood toe tot een bedrag van f 85; reeds vier jaren te voren was *door de broederen Jan v. d. Sprang Pz., Jan Jacob de Bucquoy, Philip Jacob de Fry en Jacobus van Beek het portret van onze knecht Willem Toussaint ter gedagtenisse van deszelvs twee en dertigjarige trouwe dienst tot een Present aan de Kamer gedaan.* Zijn opvolger diende de Kamer 32 jaren tot 1808 en kreeg bij zijn huwelijk in 1782 een half anker wijn en bij zijn tweede huwelijk in 1793 f 50; beide keeren werd de Kamer gesloten om hem bij zijn huwelijksfeest het gebruik der lokalen af te staan.

¹⁵ En sal voortaan niemant der broederen vermogen Godes naam op een ligtveerdige offte spottenderwyse gebruyken, nog bij Gods weer, 't zij donder offte blixem, weerligt, hagel, nog by siel offte saligheyt sweren, op de verbeurte van een stuyver zoo menigmaal iemant der broeders van dese woorden sal gebruyken offte kome uyt te spreken, en sal yder broeder int partiquier het vermogen hebben die bekeuringen te doen en die boeten te vorderen en doen betalen; zelf sal een broeder voor een vrint, dien hy boven brengt, en een der bovenstaande woorden spreekt ende misbruykt, voor syn vrint moeten betalen en de boeten ondergaan; tot dien ynde sal een bos op de kaamer syn ten voordeele der Nederduytse Gereformeerde armen om de boeten daarin te samelen.

¹⁶ Op de ordinaire comparitie by de Hoofden is goedgevonden en verstaan het Articul van onse wet en ordonnantie wegens het vloeken en onordentelyk spreken voor alle de Broederen nader te verklaaren, en in 't zeggen dat als den Eenen Broeder den anderen betrapt over diegelyke manier van spreken, de stuyver Boeten voor den armen aanstonts zal moeten worden betaalt, en dat by wygeringh dengenen, die verbeurt zal hebben, gehouden zal wesen om in plaats van Een stuyver ses stuyvers te betaalen, en indien er geweygert werdt de ses stuyvers voor den armen te betalen, sal de verdere poenaliteyt by de Hoofden worden gereguleert, sonder verschooningh van een vrije avond of wat bijeenkomst offte ovatie het mag wesen.

¹⁷ Van een dezer in 1769 is het menu in de notulen opgeteekend als volgt: *Een gestoofde kalfscheyf, met moriljes te weeder zijds; Een schootel met cotelette; Een schootel met soesse; Een schootel met een tulbantt; en wijders Gerost broot, booter en diverse kaas.*

¹⁸ Den Heer Mr. L. E. A. Baron Sloet tot Olthuis, 1sten Vinder der Kamer, breng ik hier mijn oprechten dank voor het in orde brengen en rangschikken van ons archief, waardoor mij het bijeenbrengen dezer geschiedkundige feiten werd gemakkelijk gemaakt; evenzeer ook den Heer C. J. Gonnet, die mij met zijne bekende welwillendheid en grondige kennis van Haarlem's geschiedenis, menig duister punt uit het Gemeente-archief ophelderde.

¹⁹ De directeuren van de begrafenisbos: *Mijn glas loopt ras* houden nog steeds hunne zittingen in het vertrek, waarin de leden van T. M. B. honderd jaren geleden sociëteit hielden, en hetwelk alleen in zooverre veranderd is, dat het bij de vertimmering

van het nevenstaande huis zijne twee ramen aan de zuidzijde heeft verloren. Men vindt er nog den marmeren veelkleurigen schoorsteenmantel in 1779 door A. Hodson aan T. M.B. geschonken. Het toenmaals door den knecht van T. M. B. bewoonde voorhuis dient nu tot woning van den bode der bos.

²⁰ Dit koffiehuis, hetwelk de Gemeente van Haarlem in 1879 voor/ 35000 moest aankopen, droeg in het begin der achttiende eeuw den naam van *Engelsch Koffijhuis*, in het laatst dier eeuw dien van het *Nieuw Royale Koffijhuis* en later van *Noord-Hollandsch Koffijhuis*.

²¹ Deze lijfrente is eerst in 1824 bij den dood van de vrouw afgeloopen.